

KS. JÓZEF KRUKOWSKI

VIII MIĘDZYKONFESYJNY KONGRES PRAWA KANONICZNEGO

W dniach od 14 do 19 września 1993 r. w Katolickim Uniwersytecie w Lublinie odbył się Międzynarodowy Kongres Prawa Kanonicznego na temat *Kościół i państwo we współczesnych systemach prawnych*, w którym uczestniczyło ponad 400 prawników pochodzących z 37 krajów. Kongres ten został zorganizowany przez Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo i Wydział Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL. Był to pierwszy tego typu kongres w tej części Europy, która do niedawna pozostawała pod dyktandą komunistyczną. Doniosłość tego wydarzenia podkreślił Ojciec święty, Jan Paweł II w swoim przesłaniu do uczestników Kongresu.

Przed rozpoczęciem obrad uczestnicy Kongresu wzięli udział we mszy św. koncelebrowanej pod przewodnictwem abpa Józefa Kowalczyka, nuncjusza apostolskiego w Warszawie, który w swoim wystąpieniu podkreślił doniosłość nowego konkordatu między Stolicą Apostolską i Polską w procesie przemian społecznych dokonujących się w tej części świata.

W formalnym otwarciu obrad w auli uniwersyteckiej wzięli udział przedstawiciele najwyższych władz państwowych i kościelnych. Ze strony Państwa zabrali głos: Lech Wałęsa prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, podkreślając potrzebę współpracy między Kościołem i Państwem, i Hanna Suchocka, premier rządu RP, wskazując, iż podpisanie konkordatu jest dowodem politycznego realizmu ze strony rządu w kraju, w którym Kościół i religia są trwałymi elementami świadomości narodowej. Ze strony władz Kościoła uczestniczył kard. Józef Glemp, prymas Polski, który w swoim przemówieniu podkreślił formacyjną rolę Kościoła w procesie przemian społeczno-politycznych w Polsce, oraz 12 innych arcybiskupów i biskupów. Ze strony organizatorów uczestników Kongresu powitał ks. prof. Stanisław Wielgus rektor KUL, bp Eugenio Corecco prezydent Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo oraz ks. prof. Patrick Valdrini, rektor Katolickiego Uniwersytetu w Paryżu, gdzie odbył się poprzedni Kongres.

Obrady Kongresu obejmowały pięć sesji, z których każda posiadała własny wątek problemowy. Tematem pierwszej sesji były *Relacje między Kościołem i państwem w epoce współczesnej: historia i zasady*.

Pierwszemu posiedzeniu przewodniczył prof. Urbano Nawarrete z Rzymu, a wykład inauguracyjny na temat: *Profil historyczny* wygłosił prof. Roland Clement Minnerath ze Strasburga. Wskazał on główne kierunki przemian, jakie dokonały się w epoce nowożytnej zarówno po stronie państw, jak też po stronie Kościoła oraz inspiracje filozoficzne, teologiczne i ideologiczne tych przemian. Zaakcentował konflikt, jaki w epoce nowożytnej zarysował się między koncepcją państwa wyznaniowego, ukształtowanego w następstwie Reformacji, a nową koncepcją państwa świeckiego opartą na ideologii liberalnej, sprowadzającej religię do sfery życia prywatnego. Konflikt ten zaostriął się w polityce państw totalitarnych, które powstały w Europie w XX w. Prelegent zwrócił także uwagę na przemiany, jakie nastąpiły w Kościele, a zwłaszcza „rewolucję kopernikańską” w doktrynie Kościoła zainicjowaną przez Sobór Watykański II poprzez proklamację wolności religijnej jako prawa należnego każdemu człowiekowi.

Na posiedzeniu popołudniowym, któremu przewodniczył ks. prof. Remigiusz Sobański z Warszawy, zostały przedstawione dwa referaty. Prof. Giorgio Feleciani (Mediolan) przedstawił ewolucję, jaka dokonała się w stanowisku Kościoła wobec państw współczesnych na podstawie analizy, źródeł prawa kanonicznego. Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. – jego zdaniem – krytycznie ustosunkował się do idei liberalnych, które w wielu państwach znalazły swoje zastosowanie w ustawodawstwie i praktyce. Sobór Watykański II potwierdził tradycyjną zasadę poszanowania autonomii i niezależności Kościoła i państwa w swojej dziedzinie, a jednocześnie mocniej zaakcentował odrębność społeczności kościelnej od politycznej oraz podstawowe prawo każdego człowieka do wolności religijnej. W konsekwencji nastąpiła rewizja umów konkordatowych w państwach katolickich, a zwłaszcza w Hiszpanii i Italii. Kodeks Jana Pawła II jest – jego zdaniem – kontynuacją poprzedniej legislacji, a jednocześnie uwzględnia innowacje soborowe, Kodeks ten uznaje konieczność utrzymania stosunków instytucjonalnych między Kościołem i państwem, a jednocześnie uznaje autonomię chrześcijan świeckich w podejmowaniu działalności politycznej na własną odpowiedzialność.

Prof. Rafael Navarro Valls (Madryt) przedstawił postawy, jakie zarysowały się w polityce państw współczesnych wobec religii i Kościoła. W polityce współczesnych państw – jego zdaniem – dokonuje się przejście od wizji instytucjonalizującej do personalizującej. Znajduje to wyraz w dążeniu do poszanowania praw człowieka, a w szczególności prawa do wolności religijnej, zarówno w prawie konstytucyjnym, jak też międzynarodowym o zasięgu uniwersalnym i regionalnym. Następnie zasygnalizował zjawisko, jakim są „nowe religie”, polegające na ideokracji, czyli transformacji ideologii w religię. Desakralizacja państwa na Zachodzie polega na tym, że ideologie zajmują miejsce wierzeń religijnych. Są to sztucznie tworzone przez państwo „wartości”, które mają wyeliminować religię. Konsekwencją tego jest kryzys moralności. W tym kontekście występują dwa przeciwstawne zjawiska patologiczne: fundamentalizm i relatywizm. W płaszczyźnie prawnej kształtuje się przeciwstawne do tych pojęć dążenie do poszanowania wolności religijnej oraz współpracy między państwem i instytucjami kościelnymi.

Tematem drugiej sesji Kongresu była *Wolność religijna a relacje między Kościołem i państwem*. Na posiedzeniu przedpołudniowym, któremu przewodniczył prof. Luigi De Luca (Rzym) wygłoszone zostały dwa referaty. Prof. Axel von Campenhausen (Getyn-ga) przedstawił model relacji między Kościołem i państwem, jaki jest utrwalony w niemieckim prawie konstytucyjnym. Model ten obejmuje: gwarancje wolności religijnej

w wymiarze indywidualnym, uznanie przez państwo osobowości prawnej kościołów jako korporacji prawa publicznego, co umożliwi im podejmowanie partnerskiej współpracy z państwem w wymiarze społecznym, oraz regulacje wzajemnych stosunków w drodze dwustronnych umów. Prof. Gaetano Catalano (Rzym) ukazał problem poszanowania wolności religijnej jako podstawowego prawa człowieka w systemie prawa międzynarodowego. Podkreślił on, iż gwarancje wolności religijnej są wytworem kultury zachodniej, która powstała pod wpływem religii chrześcijańskiej. Natomiast w krajach azjatyckich i afrykańskich, w których dominuje religia muzułmańska, nie ma jeszcze wolności religijnej. Tam trzeba postulować tylko tolerancję religijną.

Na posiedzeniu popołudniowym natomiast prof. Cesare Mirabelli (Rzym) omówił instrumenty uznania wolności religijnej i autonomii Kościoła przez państwo. Ochrona prawa do wolności religijnej obejmuje dwa wymiary: 1. wolność religijną w wymiarze indywidualnym, której podmiotem jest człowiek; 2. wolność religijną w wymiarze kolektywnym której podmiotem jest Kościół i inne wspólnoty religijne. Oba te wymiary uzupełniają się. Uznanie przez państwo instytucji kościelnych, ich autonomii i niezależności jest koniecznym elementem poszanowania wolności religijnej. Sposoby i formy tego uznania są różne, w zależności od tego, jakimi założeniami ideologicznymi kieruje się państwo. Uznanie to może nastąpić w dwojaki sposób: 1. w drodze umowy dwustronnej (konkordat); 2. jednostronnie przez państwo (ustawa). Gdy brak jest takiego uznania, wówczas na byty kościelne nałożone są „szaty prawne” niewłaściwe i nieadekwatne, jak ma to miejsce w państwach opartych na zasadzie separacji. Prof. Bruno Primetshofer (Wiedeń) omówił problem uznania przez państwo osobowości prawnej Kościoła i jego jednostek organizacyjnych w prawie wewnętrznym państw europejskich. Wyróżnił on różne modele tego uznania, a zwłaszcza: niemiecki i austriacki, włoski i hiszpański.

Trzecia sesja Kongresu, której przewodniczył prof. Juan Ignazio Arrieta (Rzym) poświęcona była kwestii roli czynnika religijnego w transformacji instytucji politycznych. Pierwszy referat na tej sesji przedstawił bp prof. Tadeusz Pieronek, sekretarz generalny Konferencji Episkopatu Polski, wskazując krytyczną rolę Kościoła wobec reżimu komunistycznego, co przyczyniło się do pokojowego przejścia od totalitaryzmu do demokracji zainicjowanego w Polsce w 1989 r. Następnie scharakteryzował zmiany w sferze relacji między Kościołem i państwem, jakie nastąpiły na podstawie ustaw z 1989 r. oraz innowacje, jakie wprowadza nowy Konkordat podpisany 28 lipca 1994 r. między Stolicą Apostolską i Polską. Natomiast prof. Alberto de la Hera (Madryt) wyłożył charakterystyczne elementy systemu konkordatowego, który podlega przemianom w okresie posoborowym. Wbrew poglądom głoszonym przez ludzi o wąskich horyzontach, epoka konkordatowa nie skończyła się, ale się rozwija. Nowe konkordaty, jakie są zawierane po Soborze Watykańskim II, są oparte na nowych zasadach, zmierzają do poszanowania wolności religijnej, jako prawa należnego każdemu człowiekowi, oraz autonomii i niezależności Kościoła i państwa w swojej dziedzinie oraz współdziałania między nimi dla wspólnego dobra osoby ludzkiej. Takie konkordaty mogą być zawierane także z państwami demokratycznymi, opartymi na zasadzie separacji między Kościołem a państwem. Na posiedzeniu popołudniowym – prof. James Provost (Waszyngton) przedstawił system separacji między Kościołem i państwem jaki istnieje w Stanach Zjednoczonych Ameryki, a prof. Charalambos Papastatis (Saloniki) scharakteryzował system państwa wyznaniowego, jaki istnieje w Grecji.

Na przedostatniej sesji przedyskutowane zostały wybrane kwestie poszanowania wolności religijnej w kontekście relacji między Kościołem i państwem. Prof. Pedro Juan Wiladrich (Pamplona) zajął się zagadnieniem ochrony małżeństwa i rodziny, jako społeczności naturalnej i nadprzyrodzonej, ze strony państwa i Kościoła, w kontekście kryzysu moralnego społeczeństw zachodnioeuropejskich. Ks. prof. Józef Krukowski (Lublin) omówił zagadnienie ochrony prawa rodziców do edukacji religijnej i moralnej swoich dzieci, zgodnie ze swymi przekonaniem, w ramach edukacji szkolnej w systemach prawnych współczesnych państw, w międzynarodowym prawie publicznym oraz w prawie kanonicznym. Prof. Luc de Flerquin (Leuven) przedstawił problem poszanowania wolności religijnej w środkach masowego przekazu. Prof. Rinaldo Bertolino (Turyn) przeanalizował sprzeciw sumienia, który ma miejsce w wypadku konfliktu między nakazem sumienia a nakazem prawa stanowionego. Prof. Brigitte Basdevant-Gaudemet (Rouen) w nadesłanym referacie przedstawiła zagadnienie działalności charytatywnej. Ks. prof. Tadeusz Pawluk (Warszawa) omówił zagadnienie działalności duszpasterskiej. Prof. Helmut Pree (Passau) zreferował kwestie majątkowe i finansowe, związane z działalnością Kościoła w systemach prawnych państw zachodnioeuropejskich.

Piąta, a zarazem ostatnia, sesja Kongresu odbyła się w niedzielę 19 września. Przedmiotem tej sesji była dyskusja okrągłego stołu, pod przewodnictwem prof. Alicji Grześkowiak wicemarszałka Senatu RP, poświęcona relacjom między Kościołem i organizacjami międzynarodowymi w Europie w kontekście zachodzących przemian społeczno-politycznych. W dyskusji wzięli udział wybitni przedstawiciele świata nauki i polityki. Na wstępie prof. Francesco Margiotta Broglio (Florencja) postawił problem przemian dokonujących się w Europie i stanowisko Kościoła, a zwłaszcza Stolicy Apostolskiej wobec nich. Arcybiskup Jean-Luis Tauran sekretarz do spraw kontaktów z państwami Sekretariatu Stanu przy Stolicy Apostolskiej, wskazał na aktywny udział Stolicy Apostolskiej w życiu społeczności europejskiej w trosce o dobro wspólne osoby ludzkiej. Stolica Apostolska jest zainteresowana współpracą ze wszystkimi organizacjami międzynarodowymi pod warunkiem, że będą miały one charakter pokojowy – stwierdził abp Tauran. Arcybiskup Francesco Colasconno, nuncjusz apostolski w Moskwie, omówił sytuację religijną w Rosji i innych państwach, które powstały w wyniku rozpadu totalitarnego imperium komunistycznego. Od strony prawnej zmiany te polegają na wprowadzeniu gwarancji wolności religijnej, co znalazło wyraz w uznaniu swobody działania unickiego Kościoła greckokatolickiego, zdelegalizowanego przez władze stalinowskie, ustanowieniu przez Ojca Świętego Jana Pawła II nowych struktur diecezjalnych i mianowaniu dla nich biskupów. Największe trudności napotyka Kościół obecnie w odzyskaniu kościołów, które zostały zagrabione przez władze komunistyczne i przeznaczone na inne cele. Poważne niebezpieczeństwo dla Kościoła na terenie Rosji stanowi projekt nowej ustawy o wolności religijnej, który zmierza znów do uzależnienia Kościoła od państwa. Prof. Emile Noel rektor Uniwersytetu Europejskiego, a poprzednio sekretarz Wspólnoty Europejskiej w Brukseli, stwierdził, że proces powstawania unii europejskiej, oparty na założeniach Traktatu z Maastricht, stanowi okazję do nawiązania ściślejszych stosunków Wspólnoty Europejskiej ze Stolicą Apostolską. Monsignore Ivo Furer, sekretarz generalny Rady Konferencji Biskupów Wspólnoty Europejskiej, omówił działalność tej rady zmierzającą do współpracy Kościoła z różnymi organami Wspólnoty Europejskiej. Prof. Krzysztof Skubiszewski, minister spraw zagra-

nicznych RP, przedstawił kontekst społeczno-polityczny w Europie, w jakim dokonują się relacje między Kościołem i państwem. Nowa sytuacja w Europie środkowej i wschodniej – jego zdaniem – charakteryzuje się zniknięciem dwubiegowości, odzyskaniem niepodległości przez niektóre państwa oraz powstaniem nowych państw w wyniku rozpadu ZSRR i tworzeniem się nowych systemów bezpieczeństwa zbiorowego. Rozpad ZSRR i upadek reżimu komunistycznego nie jest procesem zakończonym. Im bardziej na Wschód, tym większe są zagrożenia dla pokoju i bezpieczeństwa zbiorowego. Przed współczesnymi państwami stoi wielkie zadanie opracowania nowej strategii współpracy, której niestety jeszcze brak. Rola Kościoła w tym procesie polega na wskazywaniu wartości moralnych, które winny być uszanowane.

Na zakończenie obrad zabrali głos: abp Franciszek kard. Macharski, metropolita krakowski, bp Eugenio Corecco ponownie wybrany przewodniczący Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo, i ks. prof Marian Stasiak dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego i Świeckiego KUL. Biskup Corecco wskazał na funkcje, jakie Kongres może spełnić w procesie rozwoju relacji między Kościołem i państwem w tej części Europy i świata. Ksiądz prof. Stasiak, dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego i Świeckiego, złożył podziękowanie za udział wszystkim uczestnikom Kongresu, a zwłaszcza zaakcentował obecność w nim przedstawicieli środowisk prawniczych państw Europy i Azji powstałych w wyniku rozpadu ZSRR.

Uroczyste zamknięcie obrad Kongresu nastąpiło w Katedrze Lubelskiej. Na zakończenie została odprawiona msza św. koncelebrowana pod przewodnictwem abpa J. L. Taurana. Arcybiskup Bolesław Pylak w swej homilii podkreślił znaczenie Kongresu w kontekście nowej ewangelizacji zainicjowanej przez papieża Jana Pawła II.